

Śliwińska M., *Ochrona konkurencji we współczesnej gospodarce wyzwaniem dla teorii konkurencji*, „Ekonomia i Prawo”, Polszakiewicz B., Boehlke J. (red.), Tom XII, nr 2/2013, ss. 207–219.
DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/EiP.2013.016>

MAGDALENA ŚLIWIŃSKA*

OCHRONA KONKURENCJI WE WSPÓŁCZESNEJ GOSPODARCE WYZWANIEM DLA TEORII KONKURENCJI

STRESZCZENIE

Choć zagadnienie konkurencji jest fundamentalne dla teorii ekonomii i dla polityki gospodarczej naukowcom nie udało się dotychczas osiągnąć jednoznacznego konsensusu, jaką dokładnie konkurencję należy chronić. Współczesne badania dążące do odpowiedzi na to pytanie opierają się na osiągnięciach swych poprzedników i uznaniu, iż wszystkie elementy klasycznego paradygmatu struktura–zachowania–efektywność wpływają na siebie wzajemnie. Stąd badania w ramach teorii konkurencji prowadzone są zarówno w ramach nauki ekonomii, jak i zarządzania, a ochrona konkurencji we współczesnej zglobalizowanej gospodarce stanowi wyzwanie dla teorii konkurencji we wszystkich trzech wymienionych w tym paradygmacie obszarach. Szczególnie wyzwania stanowią z kolei rozwój korporacji międzynarodowych w kierunku sieci zdyweryfikowanych przedsiębiorstw tworzących wielowymiarowe struktury własnościowe i kontraktowe, konieczność uwzględniania w an alizie konkurencji na rynku lokalnym stosunków pomiędzy konkurentami na innych rynkach geograficznych i asortymentowych oraz potrzeba rozszerzenia tradycyjnego postrzegania ochrony konkurencji na nowe, nieobjęte dotychczas polityką antymonopolową obszary.

Słowa kluczowe: teoria konkurencji, ochrona konkurencji, polityka antymonopolowa, pozycja dominująca, siła rynkowa

Klasyfikacja JEL: B1, B10, B11, B12, B13, B2, D40, F23, K21, L40

* Magdalena Śliwińska, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Gospodarki Międzynarodowej, Katedra Europeistyki, tel.: +48 511 375 375, e-mail: magdalena.sliwinska@ue.poznan.pl

PROTECTION OF COMPETITION IN THE CONTEMPORARY GLOBAL ECONOMY AS A CHALLENGE FOR THE COMPETITION THEORY

SUMMARY

Although the phenomenon of competition is fundamental of the economic theory and policy, the scientists have not yet achieved the consensus concerning the kind of competition which should be protected. Contemporary researchers striving to find the answer to this question rely on their predecessors achievements and the recognition that all elements of the classical structure-conduct-performance paradigm are influencing each other. Thus, the current research on competition is conducted within the confines of the theory of economy and management and the protection of competition in the contemporary global economy constitutes a challenge for the competition theory in all three areas mentioned in the paradigm. Given the above, there are several issues of vital importance. Firstly, the development of MNs in the direction of diversified networks which are interconnected with different contractual and ownership multidimensional ties, secondly, the need to take into account the relations between the competitors on other geographical and product markets in the analysis of competition on the local market, and thirdly, the need to widen the traditional perception of the protection of competition to other areas, which have not been covered by antitrust policy so far.

Keywords: the theory of competition, competition protection, antitrust policy, dominant position, market power

JEL Classification: B1, B10, B11, B12, B13, B2, D40, F23, K21, L40

WSTĘP

Choć zagadnienie konkurencji jest fundamentalne, zarówno dla teorii ekonomii i zarządzania, jak i dla polityki gospodarczej i nikt nie ma obecnie wątpliwości, iż sprawnie funkcjonujący mechanizm konkurencji jest kluczowy dla rozwoju gospodarczego, do dnia dzisiejszego naukowcom nie udało się osiągnąć jednoznacznego konsensusu, jaką dokładnie konkurencję należy chronić. Odpowiedź na to pytanie jest tymczasem niezwykle istotna, gdyż ochrona konkurencji¹ wiąże się z ingerencją państwa (polityki) w mechanizm rynkowy, co jak najnowsza historia gospodarcza pokazała wymaga wielkiej ostrożności i rozwagi.

¹ W Unii Europejskiej ochroną konkurencji zajmuje się polityka konkurencji (*Competition policy of the EU*), a Stanach Zjednoczonych polityka antymonopolowa (*Antitrust policy*). Stąd

Jednym z podstawowych dylematów teorii konkurencji jest trudność w określeniu granicy, kiedy przedsiębiorstwo podnoszące swą konkurencyjność osiąga poziom siły rynkowej mogący zagrozić konkurencji oraz w jaki sposób może tę pozycję nadużywać. Postęp globalizacji, dynamiczny rozwój szeroko rozumianych przedsiębiorstw międzynarodowych oraz coraz większe skomplikowanie warunków gospodarowania dodatkowo utrudniają rozstrzygnięcie nierozwiązanych dotychczas przez teorię konkurencji problemów. W związku z powyższym istnieje ogromna potrzeba rozwoju analizy teoretycznej w tym zakresie i próby uwzględniania w niej nowych zjawisk związanych z globalizacją gospodarki. Dlatego celem niniejszego artykułu jest analiza dotychczasowych osiągnięć teorii konkurencji w zakresie jej ochrony i próba identyfikacji obszarów i zjawisk stanowiących dla niej obecnie największe wyzwania.

1. ROZWÓJ TEORII KONKURENCJI

Zagadnieniem konkurencji zajmowano się od bardzo dawna, przy czym rozwój myśli teoretycznej na ten temat ewoluował od analizy istoty konkurencji i roli w procesie gospodarowania, poprzez rozważania na temat potrzeby jej ochrony po współczesne dylematy związane z istotą procesów konkurencyjnych i możliwościami ograniczania konkurencji w warunkach globalnej gospodarki.

1.1. STAROŻYTNOŚĆ

Początki myślenia o konkurencji i władzy gospodarczej można zauważyć u Arystotelesa, który zauważył naturalne predyspozycje człowieka do przejmowania dóbr materialnych. Pochwalał jednak tylko dążenie do takiego bogactwa, które pozwalało na prowadzenie „dobrego życia” w gospodarstwie domowym. Potępiane było natomiast nieograniczone dążenie do powiększania bogactwa, które za cel stawiało sobie tylko akumulację samą w sobie². Prze-

pojęcia polityki konkurencji, ochrony konkurencji, antymonopolowej czy antytrustowej bywają w literaturze przedmiotu traktowane niejednokrotnie wymiennie.

² Starożytni zdawali sobie doskonale sprawę, że osiągnięcie monopolu i wyeliminowanie konkurencji pozwala na szybkie i znaczne wzbogacenie się. Znana jest historia Talesa z Miletu, któremu zarzucano, że jego nauki są do niczego nieprzydatne. Wykorzystał on wówczas swą znajomość gwiazd i dowiedziawszy się, że nadchodzi rok wyjątkowo obfitych zbiorów oliwek, wypożyczył wszystkie maszyny do ich wyciskania w dwóch miastach. W okresie zbiorów wdzierzał je natomiast za bardzo wysokie ceny, zbijając w ten sposób fortunę. H.W. de Jong, *Dynamische Markttheorie*, H. E. Stenfert Kroese B.V., Leiden/Antwerpen 1985, s. 28.

ciwko monopolistom prowadzonych było wiele procesów i już w czasach Karola Wielkiego zyski monopolistyczne musiały być zwracane. Monopol uważany był za naruszenie wolności handlowania³.

1.2. NIEWIDZIALNA RĘKA RYNKU I KONKURENCJA DOSKONAŁA

„Ojciec współczesnej ekonomii” Adam Smith uważał, że jeżeli zostanie zagwarantowana wolność produkcji i wolność konsumpcji, „niewidzialna ręka rynku” zadba o to, by każdy uczestnik rynku, nawet dbający tylko o własny zysk, przyczyniał się do ogólnego dobrobytu. Za kluczową uznał dużą liczbę konkurentów oraz brak umów między nimi, a do ważniejszych funkcji państwa zaliczył stworzenie ram dla prawidłowego funkcjonowania wolnego rynku i niedopuszczania do jego zaburzeń bądź ograniczania.

Ekonomiści klasyczni zauważyli ogromną praktyczną rolę wolnej konkurencji, za której przeciwieństwo uznali monopol oraz że pożądana wolna konkurencja nie powstaje sama, lecz dla prawidłowego funkcjonowania potrzebuje wsparcia ze strony państwa. Przy braku odpowiedniego nadzoru przedsiębiorcy będą bowiem zawsze wystawieni na pokusę ograniczania konkurencji⁴.

Kontynuację ich poglądów stanowi neoklasyczna analiza konkurencji doskonałej i czystego monopolu z końca XIX wieku, która odegrała ogromną rolę w teorii konkurencji i stanowiła punkt wyjścia dalszych analiz teoretycznych. Oba modele⁵ są hipotetycznymi sytuacjami skrajnymi, jakie mogłyby zaistnieć na rynku jakiegoś produktu, przy czym model konkurencji doskonałej stanowi ideał, a model czystego monopolu – jego przeciwieństwo. Większość ekonomistów godzi się dzisiaj z tezą, iż zadaniem polityki konkurencji nie jest nawet samo dążenie do stanu konkurencji doskonałej. W rzeczywistości bowiem konkurencja doskonała jest nie tylko niemożliwa do osiągnięcia, ale jej osiągnięcie w praktyce wyeliminowałoby jakąkolwiek konkurencję. Stałoby się tak dlatego, że przy założeniu jednolitego produktu nie istniałaby możliwość różnicowania przez konsumentów marek produktów ani firm, reputacji czy jakości serwisu, a ponieważ cena na rynku również byłaby dana i konsumenci byłiby o niej poinformowani, nie istniałaby również możliwość konkurencji cenowej⁶.

³ Podkreślano również jego kryminalny charakter, ponieważ opierał się na spiskowaniu. *Ibidem*, s. 27-35.

⁴ *Ibidem*, s. 35-43.

⁵ D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Ekonomia*, tom I, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1995, s. 250-259.

⁶ Mimo to istniały przypadki opierania wyroków w sprawach antymonopolowych o ideologię neoklasyków. Dochodziło jednak wówczas do paradoksów polegających, np. na zakazie stosowania przez firmę swojej marki, której wykreowanie pozwoliło jej na podniesienie ceny

Neoklasyczna analiza konkurencji nie wyjaśniała w stopniu zadowalającym problemu konkurencji, odegrała jednak ogromną rolę w teorii konkurencji i stanowiła punkt wyjścia dalszych analiz teoretycznych.

1.3. KONKURENCJA NIEDOSKONAŁA

Twórcami współczesnej teorii konkurencji są Edward Chamberlin i Joan Robinson, którzy zwrócili uwagę na fakt, iż w praktyce gospodarczej nigdy nie były i nie mogą być spełnione warunki doskonałej konkurencji ani czystego monopolu, gdyż rzeczywistość gospodarcza znajduje się pomiędzy tymi dwoma biegunami. Dlatego wprowadzili pojęcia konkurencji monopolistycznej i konkurencji niedoskonałej⁷. Oboje przeciwstawili się tradycyjnym poglądom, że konkurencja i monopol są wykluczającymi się alternatywami. Na podstawie obserwacji rzeczywistości gospodarczej i zachowań poszczególnych podmiotów gospodarczych Chamberlin zauważył, że każda rzeczywista sytuacja rynkowa zawiera zarówno elementy konkurencji, jak i monopolu i dlatego nie spotykamy ani „czystej konkurencji”, ani „czystego monopolu”⁸. Zarówno model konkurencji niedoskonałej Chamberlina, jak i model oligopolu – jako szczególnej formy niedoskonałej konkurencji – Cournota starały się wyjaśnić, w jaki sposób działa mechanizm konkurencji w rzeczywistości. Zauważono, że źródeł siły rynkowej należy m.in. upatrywać w istnieniu kosztów zewnętrznych, barier wejścia i tzw. efektu gapowicza (*free rider problem*).

1.4. J.A. SCHUMPETER

J. Schumpeter w swej teorii innowacji zauważył, iż najlepsi i najbardziej dynamiczni przedsiębiorcy przełamują swoimi innowacjami, zarówno cenowymi, jak i jakościowymi, dotychczasowy stan równowagi⁹. Uważał, iż gospodarka wykazuje zdolność do samoregulacji, a fakt pojawiania się monopolu i występowania niedoskonałości rynku traktował jako część „wiecznej burzy twórczego niszczenia”. Był przeciwnikiem interwencji państwa w gospodarkę, a koncentrację uważał za element procesu innowacji¹⁰.

powyżej kosztu marginalnego. J. Burton, *Competition over competition analysis: a guide to some contemporary economics disputes* [w:] J. Lonbay (red.), *Frontiers of Competition Law*, Chancery Law Publishing Ltd., London 1994, s. 4-8.

⁷ W. Wilczyński, *Podstawowe kierunki współczesnej teorii konkurencji*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Poznań 1960, s. 57-63.

⁸ T. Korbutowicz, *Prawo konkurencji w Orzecznictwie Sądu Wspólnot Europejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992, s. 24-25.

⁹ W. Wilczyński, *op. cit.*, s. 2.

¹⁰ S. Mykosik, *Teoria rozwoju gospodarczego Josepha A. Schumpetera*, PWN, Warszawa 1993.

Do dziś przywoływane są podstawowe hipotezy Schumpetera na temat innowacji produktowych i procesowych oraz roli dużych korporacji dysponujących siłą rynkową w pobudzaniu innowacji i postępu technicznego¹¹.

1.5. SZKOŁA HARWARDZKA I KONKURENCJA ZDOLNA DO DZIAŁANIA

Szkoła harwardzka, głównie J.M. Clark¹² i jego następcy, rozwinęła pojęcie konkurencji zdolnej do działania (*workable competition*), która ich zdaniem charakteryzowała się dużą liczbą przedsiębiorstw na rynku, zróżnicowaniem produktów, niepewnością reakcji przeciwników, występowaniem substytutów, możliwością wejścia na rynek nowych przedsiębiorstw, brakiem nieuczciwych i zwodniczych praktyk, zмовy i dyskryminacji cenowej. Teoretycy ci uznali konkurencję oligopolistyczną jako podstawową strukturę współczesnego rynku i uważali, iż właśnie taką konkurencję należy chronić. Zauważono, iż z dość dużą dokładnością można określić, czy alokacja zasobów jest w ujęciu statycznym i dynamicznym efektywna oraz że istnieje zależność między strukturą rynku (*structure*) i zachowaniami przedsiębiorstw (*conduct*) oraz efektywnością rynkową (*performance*) – uznano, że efektywność rynkowa zależy od struktury rynku (*the structure-conduct-performance paradigm*). Ponieważ więc siła rynkowa była kojarzona z koncentracją na rynku, postulowano, by polityka ochrony konkurencji skupiała się na skoncentrowanych gałęziach przemysłu¹³.

1.6. SZKOŁA CHICAGOWSKA

Szkoła chicagowska z kolei podkreślała, że to efektywność powinna być głównym celem polityki ochrony konkurencji oraz że powstawanie siły monopolowej przedsiębiorstw jest wynikiem interwencji państwa w gospodar-

¹¹ Istnieją jednak naukowcy, którzy przynajmniej częściowo kwestionują zasadność takiego podejścia. Chodzi m.in. o brak prostej zależności między stopniem koncentracji a intensywnością nakładów na badania i rozwój czy wdrażanie innowacji. Z badań empirycznych wynika, iż wprawdzie większość, tzw. kluczowych wynalazków powstaje w wielkich firmach, ale są gałęzie zaliczane do wysokich technologii, w których proces badawczy i innowacyjny koncentruje się w mniejszych firmach. Więcej patrz: *Konkurencja*, Z. Brodecki (red.), Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004, s. 39.

¹² J. Clark, *Economics of Overhead Costs*, Chicago 1923.

¹³ A. Jones, B. Surfin, *EC Competition Law. Text, cases, and materials*, New York, Oxford University Press, 2004; Por. M. Gorynia, *Teoria i polityka regulacji mezosystemów gospodarczych a transformacja postsocjalistycznej gospodarki polskiej*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 1996 oraz W. Szpringer, *Teoria i polityka konkurencji – przegląd zagadnień*, „*Ekonomista*”, nr 4/1992, s. 556.

kę¹⁴. Rynek bowiem jest zdolny do samokorekty i efektywnego działania bez interwencji państwa oraz polityki konkurencji. Z powyższych względów zwolennicy szkoły chicagowskiej uważają, iż powinno się ścigać pozycję dominującą w takich przypadkach, gdy nie można udowodnić efektywności przedsiębiorstwa. Podkreślają jednocześnie, że jeżeli porozumienia między przedsiębiorstwami nie będą służyć podnoszeniu efektywności, same ulegać będą rozbięciu¹⁵.

Za kluczową szkoła chicagowska uznała kwestię wolnego wejścia (*free entry*) i wolności gospodarczej. Państwo powinno dbać o usunięcie wszelkich przywilejów podmiotowych (np. dla wielkich korporacji) i dbać, by wolność wejścia i wolność gospodarcza nie były niczym zakłócanie.

1.7. NOWA EKONOMIA PRZEMYSŁOWA

Nowa ekonomia przemysłowa stara się niejako połączyć oba wyżej wymienione podejścia i badać zależności pomiędzy koncentracją i efektywnością, twierdząc, iż wszystkie elementy paradygmatu: struktura – zachowania rynkowe – sytuacja rynkowa (*structure – conduct – performance paradigm*) wpływają na siebie wzajemnie oraz że same przedsiębiorstwa również mogą mieć wpływ na strukturę rynku¹⁶. Przedstawiciele tego nurtu skupiają się na efektach, jakie mogą mieć strategiczne zachowania przedsiębiorstw w różnych sytuacjach rynkowych. Zauważają, iż przedsiębiorstwa mogą angażować się w tzw. strategiczne odstraszenie konkurentów (*strategic entry deterrence*). Dlatego też przykładowo zaniżanie cen nie jest uznane przez nich za racjonalne zachowanie, tak jak to oceniała szkoła chicagowska, lecz raczej jako racjonalna strategia powstrzymująca konkurentów przed wejściem na rynek¹⁷.

1.8. TEORIA GIER

Rozwój teorii gier oraz wyrastająca z jej założeń analiza równowagi bazująca na modelu Johna Nasha dały nowy impuls do badań nad konkurencją oraz przyczyniły się w znacznym stopniu do uwzględniania w analizach mikroekonomicznych nie tylko zachowań konkurencyjnych *sensu stricto*, ale również różnych form zachowań kooperacyjnych, jak: polityka cenowa, podział

¹⁴ R.H. Bork, *The Antitrust Paradox*, Free Press, New York 1978; S. Martin, *Industrial Economics. Economic Analysis and Public Policy*, Macmillan Publishing Company, New York 1994.

¹⁵ J. Burton, *op. cit.*, s. 10-16.

¹⁶ Z. Brodecki, *op. cit.*, s. 36-37.

¹⁷ A. Jones, B. Surfin, *op. cit.*, s. 29.

rynków, zmowy czy kartele¹⁸. Teoria gier zakłada, że na strategię indywidualnych graczy oddziałują oczekiwania dotyczące wyboru strategii przez konkurentów. Dochodzi więc do interakcji procesów decyzyjnych opisanych w podstawowej zasadzie tej teorii – „dylemacie więźnia”¹⁹. Na tej podstawie prowadzi się analizę działań rynkowych niekooperacyjnych indywidualnych oraz działań kooperacyjnych kolektywnych, które to z oczywistych przyczyn są przedmiotem szczególnej troski polityki konkurencji.

W oparciu o teorię gier powstała koncepcja kooperacji²⁰, zwracająca uwagę na fakt, iż w wielu sytuacjach partnerów biznesowych łączą działania zarówno konkurencyjne, jak i kooperacyjne. Coraz liczniejsze badania tego zjawiska nie tylko potwierdzają jego istnienie, lecz zwracają uwagę na różne jego aspekty i wymiary oraz podkreślają, iż jest ono wynikiem rosnącej presji konkurencyjnej na rynku globalnym²¹.

1.9. ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE I DYNAMICZNE MODELE KONKUROWANIA

Trwający od kilku dekad dynamiczny rozwój zarządzania strategicznego pozwolił spojrzeć na kwestię rywalizacji między przedsiębiorstwami z nowej perspektywy. Rozwijane w ramach tej dyscypliny **dynamiczne modele konkurowania** (*competitive dynamics research*) koncentrują się na rzeczywistych zachowaniach konkurencyjnych firm, motywach ich angażowania się w rywalizację czy kwestię repozycjonowania i tworzenia przewag konkurencyjnych.

W ramach tego nurtu na uwagę zasługuje **koncepcja grup strategicznych** (*strategic groups*), istniejących dzięki strukturalnym barierom w ramach danego przemysłu i tworzących wokół siebie barierę przed konkurencją zewnętrzną²². W ostatnich latach duże zainteresowanie wzbudza idea hybrydowych grup strategicznych, składających się z firm podstawowych oraz firm drugorzędnych, które mogą jednocześnie być członkami większej liczby grup strategicznych oraz podejście kognitywne do grup strategicznych²³.

¹⁸ A. Sulejewicz, *Współpraca konkurencyjna przedsiębiorstw w świetle teorii gier*, SGH, Warszawa 1994, s. 5.

¹⁹ Brodecki Z, *op. cit.*, s. 43.

²⁰ A. Brandenburger, B. J. Nalebuff., *Co-opetition*, Doubleday, New York, 1996.

²¹ A. Lado, N.G. Boyd, S.C. Hanlon, *Competition, Cooperation and the Search for Economic Rents: A Synergetic Model*, „Academy of Management Review”, Vol. 22, No. 1/1997, s. 110-141.

²² B. Mascarenhas, *Strategic group dynamics*, „Academy of Management Journal”, Vol. 32, No. 2/1989, s. 333-352.

²³ Z. Matyjas, *Koncepcja grup strategicznych – w stronę dynamicznych modeli konkurowania (przegląd badań światowych)*, „ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS”, FOLIA OECONOMICA, 258/2011, s. 90.

Obecne badania koncentrują się również wokół próby rozwinięcia **teorii rywalizacji opartej na reakcjach na zachowania konkurencyjne** (*an action-based theory of rivalry*) w sytuacji istnienia licznych powiązań między firmami²⁴. Nowe światło na problem ochrony konkurencji rzuca **teoria konkurencji na wielu rynkach** (*multipoint / multimarket competition theory*), odnosząc się do sytuacji, gdy przedsiębiorstwa spotykają swoich rywali na wielu rynkach geograficznych lub asortymentowych²⁵. Liczne badania wykazały istnienie zjawiska wzajemnej wyrozumiałości (*mutual forbearance*), które w wielu sytuacjach powoduje zmniejszenie intensywności konkurencji między dwoma przedsiębiorstwami międzynarodowymi wraz ze wzrostem ilości rynków, na których oba przedsiębiorstwa konkurują²⁶.

2. WYZWANIA WSPÓŁCZESNEJ OCHRONY KONKURENCJI

Główne wyzwania dla ochrony konkurencji wynikają obecnie z dynamicznego rozwoju procesu globalizacji gospodarczej i wielowymiarowych konsekwencji tego zjawiska z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania mechanizmu konkurencji oraz próby nadażania przez teorię, zarówno ekonomii, jak i zarządzania, w wyjaśnianiu natury zjawiska konkurencji w stale zmieniającej się i coraz bardziej skomplikowanej rzeczywistości gospodarczej. Mamy więc do czynienia z jednej strony z nowymi zjawiskami, których naturę próbuje się zbadać i wyjaśnić, ale z drugiej – z nierozwiązanymi dotychczas dylematami teorii konkurencji, które w nowej rzeczywistości gospodarczej mogą sprawiać wrażenie, że nie są już aktualne, przybierając tymczasem nowe, bardziej skomplikowane formy.

Fundamentalnym problemem teorii konkurencji jest brak jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, jaką konkurencję należy chronić. W ramach tego szeroko ujętego problemu jednym z nierozwiązanych dotychczas dylematów jest kwestia określenia, czym dokładnie jest pozycja dominująca przedsiębiorstwa oraz jakie są możliwości jej nadużywania, a więc ograniczania konkurencji. Jest to niezwykle istotna kwestia, ponieważ zarówno teoria, jak i polityka ochro-

²⁴ M. Schimmer, *Essays on Competitive Dynamics: Strategic Groups, Competitive Moves, and Performance Within the Global Insurance Industry*, Praca doktorska no. 3977, University of St. Gallen, School of Management, Difo-Druck GmbH, Bamberg 2011, s.15.

²⁵ S. Jayachandran, J. Gimeno, P.R. Varadarajan, *The Theory of Multimarket Competition: A Synthesis and Implications for Marketing Strategy*. „Journal of Marketing”, Vol. 63, No. 3/1999, s. 49-66.

²⁶ J. Stephan, R. Peters, *Mutual forbearance among multimarket firms: A behavioral approach to tacit cooperation*, „Journal of Management&Organization”, Vol. 19, No. 2/2013.

ny konkurencji są zgodne, iż tylko przedsiębiorstwo posiadające pozycję dominującą na danym rynku może ograniczać konkurencję na tym rynku. Zatem kwestia określenia, czy przedsiębiorstwo tę pozycję ma, czy też nie jest kluczowa z punktu widzenia ochrony prawidłowego funkcjonowania mechanizmu konkurencji. Z teoretycznego punktu widzenia jest to niezwykle trudny problem, gdyż wiąże się z pewnego rodzaju paradoksem. Pewne zachowania biznesowe przedsiębiorstwa niemającego pozycji dominującej mogą być bowiem uznane za w pełni uzasadnione działania prowadzące do zwiększenia jego pozycji konkurencyjnej, jednak gdy tę silną pozycję zdobędzie i zostanie uznane za dominujące, te same strategie mogą zostać uznane za zagrażające konkurencji, a przedsiębiorstwo ukarane niejako za swój sukces. Zatem niektóre strategie prowadzące do podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstwa są postrzegane pozytywnie tylko do pewnego momentu, takiego, w którym zdobędzie ono silną pozycję pozwalającą na uznanie go jako dominujące.

Teoria i praktyka polityki konkurencji próbuje znaleźć kompromis pomiędzy koniecznością ochrony konkurencji i niekaraniem przedsiębiorstw za ich innowacyjność w zdobywaniu przewagi konkurencyjnej. Wynikają z tego obecne kierunki badań nad mechanizmem konkurencji, zakładające niejednokrotnie, iż pewien poziom dominacji na rynku jest dany, a zadaniem polityki ochrony konkurencji jest kontrola antykonkurencyjnych zachowań przedsiębiorstw dominujących oraz ich efektywności. Z jednej strony pozostaje zatem wyzwanie związane z określeniem pożądanego struktury rynku (1. ilość i siła rynkowa uczestników rynku, 2. poziom siły rynkowej świadczącej o dominacji przedsiębiorstwa, 3. sposoby pomiaru tej siły) istotna chociażby dla kontroli koncentracji przedsiębiorstw, a z drugiej – z określeniem sposobów mierzenia efektywności działania przedsiębiorstw dominujących, mającej świadczyć o prawidłowym funkcjonowaniu mechanizmu konkurencji oraz sposobów kontroli i kryteriów oceny różnego rodzaju działań strategicznych przedsiębiorstw uznanych za dominujące (ze szczególnym uwzględnieniem ich kontaktów z partnerami, konkurentami i kontrahentami).

Tych teoretycznych wyzwań nie można rozpatrywać w oderwaniu od zjawisk związanych z globalizacją gospodarczą. Ekspansja i rozwój korporacji międzynarodowych i rozwój różnych form współpracy na rynkach międzynarodowych sprawiają, iż analiza zachowań konkurencyjnych i antykonkurencyjnych przedsiębiorstw stała się zadaniem niezwykle trudnym. Uwagę należy zwrócić m.in. na zjawisko dywersyfikacji przedsiębiorstw oraz silnie z nim powiązane zjawisko budowania wielostopniowych struktur własnościowych przez korporacje międzynarodowe, opartych zarówno na udziałach większościowych, jak i mniejszościowych. W sytuacji tego typu powiązań przedsiębiorstw, działających niejednokrotnie w całych sieciach oraz częstym występowaniu przed-

siębiorstwa w roli koordynatora np. całego łańcucha dostaw, już samo jego zdefiniowanie przysparza wielu trudności, a tym bardziej określenie, czy posiada ono pozycję dominującą na rynku.

Wyzwanie stanowi również kwestia samej definicji rynku, na którym przedsiębiorstwo może mieć pozycję dominującą. Z jednej strony chodzi tu o kwestię wymiaru geograficznego i odpowiedzi na pytanie, na ile wystarczające jest rozpatrywanie rynku lokalnego, a na ile powinno się analizować jego wymiar globalny, a z drugiej strony – wymiaru asortymentowego i próby rzetelnego definiowania danego rynku produktu, co w obliczu obecnych przełomów technologicznych bywa trudne (np. ulegające dynamicznym zmianom rynki aparatów fotograficznych, kamer, telefonów komórkowych). Jest to szczególnie istotne w obliczu coraz szerzej rozpoznawanego w ostatnim okresie zjawiska, tzw. wzajemnej wyrozumiałości (*mutual forbearance*). Rozpatrywanie konkurencji tylko na rynku lokalnym, bez uwzględnienia wzajemnych zależności konkurentów na innych rynkach może bowiem prowadzić do błędnej oceny stanu konkurencji na badanym rynku.

Niezwykłym wyzwaniem dla analizy zachowań antykonkurencyjnych i ochrony konkurencji jest zjawisko koopetycji wynikające m.in. z hiperkonkurencji²⁷, z jaką mamy obecnie do czynienia w gospodarce światowej. Niejednokrotnie główni konkurenci współpracują ze sobą w kluczowych z punktu widzenia konkurencyjności dziedzinach (np. Blu-ray Disc Association) i abstrahując od analizy długoterminowych skutków takiej współpracy dla konkurencji, ocena, czy przy tego typu współpracy nie dochodzi do dodatkowych ograniczeń konkurencji staje się coraz trudniejsza i kosztowna.

Obszarem badawczym, który powinien również stanowić przedmiot zainteresowania teorii konkurencji wydaje się również kwestia wpływu rozwoju ochrony praw własności intelektualnej w skali lokalnej i międzynarodowej, czy koncesjonowania pewnych rodzajów działalności ze względu na szeroko rozumianą ochronę konsumenta na bariery wejścia, których brak uznano za kluczowy dla efektywnej konkurencji. Zbyt rygorystyczne przepisy lub kosztowne procedury w tych obszarach mogą bowiem uniemożliwiać mniejszym przedsiębiorstwom wejście na rynek, na którym byłyby w stanie skutecznie konkurować z większymi przedsiębiorstwami. Istotne jest zatem uświadomienie faktu, iż obecnie rzeczywista ochrona konkurencji powinna obejmować zjawiska wykraczające poza obszary tradycyjnie rozumianej polityki antymonopolowej (zakaz karteli, nadużywania pozycji dominującej oraz kontrola koncentracji przedsiębiorstw i subsydiów państwowych).

²⁷ R. A. D'Aveni, *Waking up to the New Era of Hypercompetition*, „The Washington Quarterly”, Jg. 21, H. 1, 1997, s. 183–195.

ZAKOŃCZENIE

Na przestrzeni wieków teoria ekonomii starała się wyjaśnić istotę kluczowego dla gospodarki pojęcia konkurencji – na czym to zjawisko polega, z czego wynika jego rola oraz dlaczego i w jaki sposób należy ją chronić. Dynamiczny postęp gospodarczy oraz procesy globalizacyjne powodują, iż nierozwiązane dotychczas dylematy teorii konkurencji pojawiają się w coraz to nowych formach i obliczach, sprawiając naukowcom wiele trudności zarówno na poziomie identyfikacji znanych od dawna oraz nowych zjawisk w nowej coraz bardziej złożonej rzeczywistości, jak również na poziomie znajdowania skutecznych i efektywnych metod rozwiązywania pojawiających się problemów.

Z pewnością podstawowym dylematem pozostaje kwestia odpowiedzi na pytanie, jaką konkurencję należy chronić. Współczesne badania dążące do odpowiedzi na to pytanie opierają się na osiągnięciach swych poprzedników i uznaniu, iż wszystkie elementy klasycznego paradygmatu struktura–zachowania–efektywność wpływają na siebie wzajemnie. Stąd badania w ramach teorii konkurencji prowadzone są zarówno w ramach nauki ekonomii, jak i zarządzania i skupiają się na analizie zachowań konkurencyjnych przedsiębiorstw w różnych warunkach, ich efektywności i wydajności, jak również samej strukturze rynku i silnie z nią związanym zagadnieniu barier wejścia. Z tego względu ochrona konkurencji we współczesnej zglobalizowanej gospodarce stanowi wyzwanie dla teorii konkurencji we wszystkich trzech wymienionych wyżej obszarach. Szczególne wyzwania stanowią z kolei rozwój korporacji międzynarodowych w kierunku sieci zdywersyfikowanych przedsiębiorstw tworzących wielowymiarowe struktury własnościowe i kontraktowe, konieczność uwzględniania w analizie konkurencji na rynku lokalnym stosunków pomiędzy konkurentami na innych rynkach geograficznych i asortymentowych oraz potrzeba rozszerzenia tradycyjnego postrzegania ochrony konkurencji na nowe, nieobjęte dotychczas polityką antymonopolową obszary.

BIBLIOGRAFIA

- Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Ekonomia*, tom I, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1995.
- Bork R.H., *The Antitrust Paradox*, Free Press, New York 1978.
- Brandenburger A., Nalebuff B. J., *Co-opetition*, Doubleday, New York 1996.

- Burton J., *Competition over competition analysis: a guide to some contemporary economics disputes* [w:] J. Lonbay (red.), *Frontiers of Competition Law*, Chancery Law Publishing Ltd, London 1994.
- Clark J., *Economics of Overhead Costs*, Chicago 1923.
- D'Aveni R.A., *Waking up to the New Era of Hypercompetition*, „The Washington Quarterly”, Jg. 21, H. 1, 1997, <http://dx.doi.org/10.1080%2F01636609809550302>.
- Gorynia M., *Teoria i polityka regulacji mezosystemów gospodarczych a transformacja post-socjalistycznej gospodarki polskiej*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 1996.
- Jayachandran S., Gimeno J., Varadarajan P.R., *The Theory of Multimarket Competition: A Synthesis and Implications for Marketing Strategy*, „Journal of Marketing”, Vol. 63, No. 3/1999, <http://dx.doi.org/10.2307%2F1251775>.
- Jones A., Surfin, B., *EC Competition Law. Text, cases, and materials*, Oxford University Press, New York, 2004.
- De Jong H.W., *Dynamische Markttheorie*, H. E. Stenfert Kroese B.V., Leiden/Antwerpen 1985.
- Brodecki Z. (red.), *Konkurencja*, Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2004.
- Korbutowicz T., *Prawo konkurencji w Orzecznictwie Sądu Wspólnot Europejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992.
- Lado A., Boyd N. G., Hanlon S.C., *Competition, Cooperation and the Search for Economic Rents: A Synergetic Model*, „Academy of Management Review”, Vol. 22, No.1/1997.
- Martin S., *Industrial Economics. Economic Analysis and Public Policy*, Macmillan Publishing Company, New York 1994.
- Mascarenhas B., *Strategic group dynamics*, „Academy of Management Journal”, Vol. 32, No. 2/1989, <http://dx.doi.org/10.2307%2F256365>.
- Matyjas Z., *Koncepcja grup strategicznych – w stronę dynamicznych modeli konkurowania (przegląd badań światowych)*, „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Oeconomica”, 258/2011.
- Mykosik S., *Teoria rozwoju gospodarczego Josepha A. Schumpetera*, PWN, Warszawa 1993.
- Schimmer M., *Essays on Competitive Dynamics: Strategic Groups, Competitive Moves, and Performance Within the Global Insurance Industry*, praca doktorska no. 3977, University of St. Gallen, School of Management, Difo-Druck GmbH, Bamberg 2011.
- Sulejewicz A., *Współpraca konkurencyjna przedsiębiorstw w świetle teorii gier*, SGH, Warszawa 1994.
- Stephan J., Peters, R., *Mutual forbearance among multimarket firms: A behavioral approach to tacit cooperation*, „Journal of Management & Organization”, Vol. 19, No. 2/2013.
- Szpringer W., *Teoria i polityka konkurencji – przegląd zagadnień*, „Ekonomista”, nr 4/1992.
- Wilczyński W., *Podstawowe kierunki współczesnej teorii konkurencji*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Poznań 1960.

